

УДК 613.8:796.01

BEZPIECZEŃSTWO ZDROWOTNE W USTROJACH PAŃSTWA NA TLE KULTURY FIZYCZNEJ

HEALTH SECURITY IN THE STATE SYSTEMS AGAINST
THE BACKGROUND OF PHYSICAL CULTURE

Dariusz SKALSKI¹, Rafał GLAZIK², Oksana ZABOLOTNA³

¹ *Akademia Wychowania Fizycznego i Sportu im. Jędrzeja Śniadeckiego w Gdańsku, Wydział Kultury Fizycznej*

² *Lwowski Państwowy Uniwersytet Kultury Fizycznej im. Iwana Boberskiego*

³ *Umański Państwowy Uniwersytet Pedagogiczny im. Pawła Tyczyńy w Umaniu*

Streszczenie. Praca niniejsza ma na celu zarysowanie zależności między polityką i gospodarką państwa a wychowaniem fizycznym i edukacją zdrowotną. Punktem wyjścia przyjętych rozważań jest kalokagatia oraz intelektualne kategorie nowożytnej i współczesnej kultury duchowej określające racjonalne myślenie dotyczące ważności kultury fizycznej i edukacji zdrowotnej dla społeczeństwa. W Polsce na przełomie dziejów też dokonywały się zmiany w szkolnictwie, a w szczególności te dotyczące wychowania fizycznego, ale nie były one tak dynamiczne. Taki stan rzeczy wynikał ze sposobu funkcjonowania naszego państwa

w różnych okresach historycznych – czasy przedrozbiorowe, rozbiory Polski i brak jej na mapach świata, to wszystko miało znaczący wpływ na edukację w naszym kraju.

Po raz pierwszy wprowadzono obowiązkowe zajęcia wychowania fizycznego, gry i zabawy ruchowe na świeżym powietrzu służące zdrowiu, dopiero po utworzeniu Komisji Edukacji Narodowej w 1773 r. Jednak realizacja tego programu edukacyjnego nie była prowadzona w należyty sposób i zgodnie z założeniami. Rozbiory, które nastąpiły w następnych latach, podzieliły Polskę na 3 części, a tym samym w każdej części obowiązywało prawo zaborcy. W zaborze pruskim edukacja i wychowanie fizyczne młodzieży polskiej odbywały się zgodnie z programem szkół niemieckich. Natomiast w zaborach rosyjskim i austriackim w różnych okresach na działalność edukacyjną czasami mieli wpływ Polacy, ale generalnie zaborcom zależało na wynarodowieniu Polaków. Zakończenie I wojny światowej również miało wpływ na edukację i wychowanie fizyczne, które w wiodących państwach europejskich podporządkowane były polityce i gospodarce poszczególnych państw. Odrodzona Rzeczpospolita również wprowadziła reformę edukacji (w tym wychowania fizycznego). Przyjęty program zajęć wychowania fizycznego nawiązywał do kalokagatii i założeń programowo-metodycznych polskich teoretyków wychowania fizycznego. Znaczenie kultury fizycznej wzrosło po wprowadzeniu przez Józefa Piłsudskiego dyktatury wojskowej w 1926 roku za sprawą Państwowego Urzędu wychowania Fizycznego i Przysposobienia Woskowego, a także Centralnego Instytutu Wychowania Fizycznego. Obu tym instytucjom podlegał całokształt spraw związanych z wychowaniem fizycznym i kulturą fizyczną. W tym miejscu zatem należy podkreślić, że to kwestie narodowe i państwowe stanowiły o wartości zajęć wychowania fizycznego. W Polsce za czasów stalinizmu, a także w ciągu kilku następnych dziesięcioleci, sport rozwijał się w ścisłych ramach politycznej rzeczywistości, w której kierowniczą rolę odgrywała partia marksistowsko-leninowska.

Władza partyjno-rządowa przyjęła doktrynę, że sport jest istotnym elementem wewnętrznej i zewnętrznej walki ideologicznej. Wszystkie sukcesy sportowe tworzyły korzystne ugruntowanie dla ideologicznej propagandy sukcesu. Oddziaływanie ideologiczne w tej sferze życia i edukacji służyło indoktrynacji dzieci i młodzieży w celu wykazania wyższości komunistycznego wychowania. Na potrzeby propagandy tworzone mit

sportowca herosa, człowieczej doskonałości nieosiągalnej w ustroju kapitalistycznym. Jednym z komponentów totalitarnego systemu PRL była propaganda przez sport, między innymi przez prasę sportową. Po 1945 roku Polska znalazła się w strefie wpływów Związku Radzieckiego. Narzucona Polsce ideologia objęła wszystkie dziedziny życia społecznego, w tym edukację. Nastąpiło upowszechnienie dostępności do edukacji, pracy, ochrony zdrowia, kultury, w tym kultury fizycznej i sportu, którym nadano wysoką rangę w życiu społeczeństwa. Do pracy, obrony kraju i systemu potrzebny był przecież wyedukowany zgodnie z ideologią, zdrowy i sprawny fizycznie obywatel. Nie będę opisywać, jakie zmiany kulturowe nastąpiły, ale muszę wspomnieć, że edukacją objęto wszystkie dzieci w kraju. Obowiązkiem wychowania fizycznego objęto wszystkie dzieci i młodzież. Nastąpił duży rozwój szkolnej bazy sportowej. Powstawały nowe uczelnie wychowania fizycznego. Szkolono fachowców do prowadzenia zajęć w zakresie kultury fizycznej. Prowadzono zajęcia pozalekcyjne i kluby sportowe dla zainteresowanej sportem młodzieży. W szkołach wprowadzono zajęcia korekcyjne, elementy gimnastyki, lekkoatletykę i gry zespołowe. Ponadto organizowano także zawody sportowe na różnych szczeblach. W tym czasie sport miał być środkiem podnoszenia stanu zdrowotnego społeczeństwa polskiego, miał służyć zadaniom społecznym i ideowo-wychowawczym. Do 1989 roku kultura fizyczna i sport były w służbie polityki państwa totalitarnego, a cały system zarządzania podporządkowany był monopartyjnemu politycznemu kierownictwu PZPR. Po 1989 roku wraz z upadkiem władzy komunistycznej w Polsce i reżimu totalitarnego rozpoczął się okres transformacji, który objął swoim zasięgiem również kulturę fizyczną. Wraz ze zmianami społeczno-gospodarczymi, zachodzącymi w naszym kraju, wprowadzano także nowe koncepcje programowe i metodyczne wychowania fizycznego. Po upadku komunizmu III RP zaczynała integrować się z wolnym światem w kontekście gospodarczym, cywilizacyjnym i kulturowym. W edukacji nastąpiły radykalne zmiany, które obserwujemy po dzień dzisiejszy. Edukacja demokratyczna powinna służyć budowaniu krytycznej postawy, która w sposób konstruktywny umożliwi tworzenie takich dyspozycji do działania, które pozwolą dokonywać realnych i trwałych zmian. Nie może mieć charakteru instrumentalnego, czy adaptacyjnego, ale jednostka funkcjonująca w takim społeczeństwie nie jest wyeliminowana ze społeczności i moralnych zobowiązań. W

pracach takich myślicieli, jak np. Celestyn Freinet (pedagog francuski, twórca "francuskiej szkoły nowoczesnej". Teoretyk i praktyk wychowania, twórca oryginalnego systemu pracy z dziećmi, opartego na partnerstwie, samorządnych procedurach i instytucjach oraz pobudzaniu samowychowania. Badacz świata dzieci), czy Janusz Korczak, właściwie Henryk Goldszmit, (zm. w sierpniu 1942 w Treblince – polsko-żydowski lekarz, pedagog, pisarz, publicysta i działacz społeczny) przewijały się refleksje nad ideą edukacji dla demokracji. Barbara Woynarowska („Edukacja zdrowotna. Podręcznik akademicki) podkreśla, że umożliwienie jednostce uzyskiwania kompetencji do ochrony i doskonalenia zdrowia własnego i innych ludzi stanowi fundament dla szkolnego programu profilaktyki. Według B. Woynarowskiej, to proces, w którym ludzie uczą się dbać o zdrowie, proces dydaktyczno-wychowawczy, w którym młodzi ludzie uczą się żyć, aby zachowywać i doskonalić zdrowie własne i innych, ale także żyć w zgodzie z innymi ludźmi i ze środowiskiem. Dzięki edukacji zdrowotnej dzieci i młodzież mają posiąć informacje, które pozwolą im w przypadku wystąpienia choroby lub niepełnosprawności aktywnie uczestniczyć w leczeniu, rehabilitacji, zmniejszaniu ich negatywnych skutków. Do podstawowych zagadnień w edukacji zdrowotnej zaliczamy między innymi: higienę i pielęgnację ciała wraz z samokontrolą, zachowania prozdrowotne i antyzdrowotne, dbałość o zdrowie, prozdrowotny styl życia dla zwiększenia potencjału swojego zdrowia, podejmowanie działań chroniących przed zagrożeniami, eliminowanie zachowań zagrażających zdrowiu i inne. Pewną trudnością pracy jest niesymetryczność zagadnień pomiędzy kulturą fizyczną i edukacją zdrowotną w systemach demokratycznych i totalitarnych na korzyść systemu demokratycznego. Celem pozyskania niezbędnych informacji sięgnęłam do bogatych materiałów i opracowań dotyczących systemów totalitarnych, aby móc uzyskać obraz tematu. Na zakończenie chcę podkreślić, że zawsze, w każdym państwie na przestrzeni wieków, bez względu na polityczny system sprawowania władzy, polityka i gospodarka funkcjonowały we wzajemnym związku ze szkolnictwem, wychowaniem, w tym wzorcami kultury fizycznej. Fundamentem kultury fizycznej każdego kraju jest szkolny system wychowania fizycznego. Zadaniem metodyki wychowania fizycznego jest stworzenie racjonalnego, strukturalnego modelu urzeczywistnienia teorii w praktyce. Kultura fizyczna jako zjawisko społeczne wyróżnia się spośród innych tym, że jej wpływy

dotyczą człowieka jako całości, dotyczą zarówno ciała i jego potrzeb, jak i osobowości. Najbardziej dla teorii wychowania w kulturze fizycznej przydatna okazuje się definicja Macieja Demela (polski pedagog, lekarz, profesor nauk o kulturze fizycznej, specjalista w zakresie teorii wychowania fizycznego i pedagogiki zdrowia, twórca polskiej szkoły edukacji zdrowotnej nowoczesnej koncepcji wychowania fizycznego), według którego: „Kultura fizyczna obejmuje te wszystkie wartości, które wiążą się z fizyczną postacią i fizycznym funkcjonowaniem człowieka, zarówno w jego własnym subiektywnym odczuciu, jak też w obrazie społecznie zobiektywizowanym. Wartości te – najogólniej mówiąc – odnoszą się do zdrowia, budowy i postawy ciała, odporności, wydolności, sprawności, urody. Analogicznie do innych wartości kulturowych mają one charakter dynamiczny, kształtują poglądy i postawy ludzkie, są więc częścią światopoglądu i obyczaju. Gwałtowny rozwój współczesnej cywilizacji technicznej i urbanistycznej niesie z sobą obok wygody i przyjemności oraz zmniejszenia wysiłku fizycznego także przeobrażenia negatywne. Najgroźniejszym z nich obok hałasu, nerwowego trybu życia, braku przestrzeni, szkodliwego promieniowania itp. jest postępujące eliminowanie wysiłku fizycznego z życia jednostek ludzkich. W Polsce dzisiaj nieporozumieniem jest pozbawianie dzieci przez rodziców możliwości rozwoju fizycznego w szkołach ze względu na ryzyko obniżenia średniej oceny przez ewentualny gorszy stopień z zajęć sportowych.

Bibliografia

1. Demel M. *Pedagogika zdrowia* / Demel M. – Warszawa : WSiP, 1980.
2. Drabik J. *Aktywność fizyczna w edukacji zdrowotnej społeczeństwa* / Drabik J. – Gdańsk : Wyd. AWF. – S. 19–21.
3. *Encyklopedia Powszechna*. – Warszawa : Wydawnictwo Gutenberga, 1925.
4. Godlewski P. *Sport wyczynowy w procesie przemian ideologicznych i społecznych w Polsce 1956–1989* / Godlewski P. – Gdańsk : Wydawnictwo Athenae Gedanenses, 2015.
5. Hitler A. *Mein Kampf* / Hitler A. – Kraków : Wydawnictwo Werset, 1992.
6. Kitchen M. *Trzecia Rzesza. Charyzma i wspólnota* / Kitchen M. – Warszawa : Wydawnictwo Książka i Wiedza, 2012.
7. Lock J. *Myśli o wychowaniu* / Lock J. – Warszawa : Wydawnictwo akademickie «Żak», 2003.
8. *Mała Encyklopedia Powszechna*. – Warszawa : Państwowe Wydawnictwo Naukowe, 1974.

9. Marrou H. I. Historia wychowania w Starożytności / Marrou H. I. – Warszawa, 1969.
10. Mussolini B. Doktryna Faszyzmu / Mussolini B. – Wydawnictwo Merkiusz Polski, 1939, reprint wydania lwowskiego z 1935.
11. Okoń W. Nowy słownik pedagogiczny / Okoń W. – Warszawa : Wydawnictwo Akademickie «Żak», 2017.
12. Ordyłowski M. Historia kultury fizycznej, Starożytność-Oświecenie / Ordyłowski M. – Wrocław : Akademia Wychowania Fizycznego we Wrocławiu, 1997.
13. Overy R. Dyktatorzy. Hitler i Stalin / Overy R. – Wrocław : Wydawnictwo Dolnośląskie, 2009.
14. Pasko A. Społeczno-polityczne aspekty sportu w ZSRR i krajach bloku socjalistycznego do 1989 r. / Pasko A. // Prace Naukowe Akademii im. Jana Długosza w Częstochowie. – Częstochowa, 2011.
15. Tomalska H. Wiedza o społeczeństwie / Tomalska H. – Warszawa : Wydawnictwo DIP, 1998.
16. Urniaż J. Gospodarka i polityka a szkolne wychowanie fizyczne w wybranych krajach europejskich i Polsce na przestrzeni dziejów / Urniaż J. // Prace Naukowe Akademii im. Jana Długosza w Częstochowie. – Częstochowa, 2017.
17. Woynarowska B. Edukacja zdrowotna / Woynarowska B. – Warszawa : Wydawnictwo Naukowe PWN, 2018.
18. Wyskok M. Instrumentalizacja piłki nożnej w państwie totalitarnym na przykładzie Trzeciej Rzeszy / Wyskok M. // Prace Naukowe Akademii im. Jana Długosza w Częstochowie. – Częstochowa, 2016.
19. Zand A. Szkoła i wychowanie w Niemczech Hitlerowskich / Zand A. // Przegląd socjologiczny. – 1939. – T. 7.